

Театр корифеїв і Південна Україна

...Живе ще слово українське...

Микола Садовський;

*Зрозумійте: ви, всі українці, маєте пишатися –
не було такого театру ніде, ні в Росії, ні в
Європі...*

В.Немирович-Данченко

Життя і діяльність корифеїв національного театру тісно пов'язана з різними куточками українського Причорномор'я. Насамперед, звичайно, ідеться про Херсонську губернію як малу батьківщину цього визначного мистецького явища. Поряд з цим видатні режисери, актори, драматурги залишили свої золоті сліди й у Таврії, на Запоріжжі, в Приазов'ї, на Кубані та Дону – по всій тогочасній Південній Україні, несучи в маси рідне слово, прищеплюючи відчуття належності до нації Сковороди і Шевченка, Куліша і Франка. Імена Марка Кропивницького, Михайла Старицького, Івана Карпенка-Карого (Тобілевича), Марії Заньковецької (Адасовської), Панаса Саксаганського (Тобілевича), Миколи Садовського (Тобілевича), Марії Садовської-Барілотті (Тобілевич), Ганни Затиркевич-Карпинської (Ковтуненко), В'ячеслава Потапенка, Івана Загорського (Подзікунова), Любові Ліницької, Федора Левицького, Ганни Борисоглібської (Сидоренко-Свидерської), Дмитра Гайдамаки (Вертепова), Онисима Суслова, Северина Паньківського, Костянтина Ванченка, Єфросинії Зарницької (Азгуріди), Олександри Віриної (Колтановської), Івана Мар'яненка (Петлішенка) назавжди залишились у розмаїтій мистецькій історії цих регіонів. І сучасні майстри сцени часто згадують немеркнучі уроки цих великих артистів, котрі передаються від покоління до покоління в професійних та аматорських театральних колективах Одеси і Херсона, Миколаєва й Сімферополя, Кіровограда й Краснодара, Тирасполя й Таганрога, Запоріжжя й Маріуполя, Севастополя й Ростова-на-Дону...

Марко Лукич Кропивницький

Один з засновників театру корифеїв Марко Лукич Кропивницький народився 22 травня 1840 року в селі Бежбайраки (нині – с. Кропивницьке) Єлисаветградського повіту Херсонської губернії. Дитячі літа і юність славетного митця пов'язані з різними куточками цього південного краю. Окрім Єлисаветградщини, це й Вознесенщина (м.Вознесенськ, с.Дмитрівка), Доманівщина (с.Олександрівка, с.Молдавка), Арбузинщина (с.Катеринівка), де він «здобував знання рідної мови, традицій, народної моралі» [1, с.40].

Письменницький дебют митця пов'язаний з Одещиною. У 1871-1873 рр. М.Кропивницький заявив про себе публікаціями в періодиці саме Південної України. Це були матеріали різного плану. В одних він виступав як публіцист, в інших як письменник:

«Письмо в редакцию» («Одесский вестник», 1871, № 255), «Жестокому фельетонисту» («Новороссийский телеграф», 1871, № 264), «За сиротою і бог з калитою, або ж несподіване сватання. Водевіль в одній дії» («Новороссийский телеграф», 1872, № 110, 112), «Помирились. Жарт в одній дії» («Новороссийский телеграф», 1872, № 162, 164, 169). Друкувався М.Кропивницький у причорноморському місті й пізніше. Зокрема спробував свої сили в царині прози публікацією «Рассказ о турецкой войне, привезенный малорусом в Одессу». До тексту цього оповідання, яке видрукувала газета «Одесский вестник» (1877, № 53), було вмонтовано й вірш «Турецька війна з слов'янами»

З 1871 року протягом цілих десятиліть тривало життя М.Кропивницького на сцені. Про початки своєї сценічної кар'єри та тогочасні умови артистичної праці митець наводить такий спогад, що закарбувався в його мемуарах «За тридцять п'ять літ»: «Прослуживши на державній службі дев'ять років і будучи вже секретарем Бобринецької городської думи, я, як кажуть, покинув «печене й варене», подав в одставку, переїхав в Одесу, де й дебютував у народнім театрі графів Моркових і Чернишова в ролі Стецька («Сватання на Гончарівці») 13 ноября 1871 року.

Український театр тоді був при «последнім іздыханії», тільки де-не-де аматори інколи грали раз на рік «Наталку Полтавку» або «Назара Стодолю», як-от: в Олександрії, в Єлизаветі, в Херсоні. Справжні ж трупи нехтували ним, і самі актори з українськими прізвищами поховались за псевдоніми, то за **ових**, то за **євих**...» [15, с.104].

Народному театрові в Одесі митець віддав чимало своїх сил та енергії. Але прослуживши в цьому сценічному колективі три сезони, М.Кропивницький вирішив його залишити. Саме в цей період він здружився з М.Аркасом, який ще студентом Новоросійського університету в Одесі пробував свої сили на сцені, займався збиранням фольклорних скарбів, а затим написав і лібрето, й музику до опери «Катерина» (за поемою Т.Шевченка).

У середині 1870-х років М.Кропивницький неодноразово виступав у губернському Херсоні. Хоча спогади про такі приїзди досить невеселі та похмурі. Ось як згадує М.Кропивницький про одні з таких гастролей – початку 1875 року – у тих же мемуарах: «На зимній сезон поїхав я в Херсон до антрепренера Медведєва (Свірщевський) за режисера. І з цього міста мені так не повелось, що хутко витрусилось з кишень усе, що було придбано «в Одесі та в Черкесі»...

В цьому місті була вибрукована абияк одним одна вулиця, а останні топились у багнюці. На одній з таких вулиць був і театр, перероблений з жандарської стани. Зима, як на лихо, трапилась гнила, і як почались дощі з осені, то лили аж до різдвя; а з кінця січня знов лили до великого посту. Спектаклі одстрочували, бо ні пройти, ні проїхати; антрепренер утік, звинувативши трупу до п'яти тисяч, і нас двадцять сім чоловіка сіли, «як рак на мілі»...» [15, с.110].

Хоча після 1889 року, коли з'явилось нове приміщення театру в Херсоні, гастролі у цьому губернському місті стали значно приємнішими для заїжджих артистів.

Довелось М.Кропивницькому попрацювати й на кримській землі. «Зимовий сезон 1876-77 р., – потверджує він у мемуарах «За тридцять п'ять літ», – служив я в

Сімферополі, у Л.Яковлева, з дебюта в ролі городничого в «Ревізорі». Там на половині сезону діло зовсім упало, Яковлев зрікся антрепризи, не доплативши силу грошей акторам, за що віддав трупі на увесь сезон бібліотеку, костюми, декорації і всяку всячину... Але це не допомогло, бо і в Сімферополі роз'ярився смак до оперетки... Організувалась з місцевих театралів, – між котрими був і Чехов, агент драматичних списателів, – дирекція і запровадила оперетку. Сказано – зроблено. Настановили мене за режисера...» [15, с.116].

Зустрічав Крим видатного театрального діяча і в 1886, і в 1889, і в 1891, і в 1896 роках (Сімферополь, Севастополь, Керч, Ялта), про що свідчать захоплені відгуки на сторінках тогочасних місцевих газет «Севастопольский листок», «Крымский вестник», «Южный край» та красназавчі розвідки сьогодення [10]. Так, у 1889 році М.Кропивницький виступав у цьому регіоні «зі своєю власною трупю, до якої входило багато відомих тоді українських акторів, зокрема, Затиркевич-Карпинська, Ліницька, Суслов, Левицький, Карпенко, Максимович, Загорський, Зарницька, Сластіна-Сулова, Немченко та інші» [10, с.85].

На початку 1880-х рр. з ініціативи режисера й актора М.Кропивницького, що належав до російської трупи Г.Ашкарєнка, було порушено клопотання про дозвіл постановки українських п'єс. Міністр внутрішніх справ Росії Лоріс-Меліков, як не дивно, пішов на зустріч і задовольнив таке прохання. Але дозволялось виставляти п'єси українською мовою лише разом з російськими постановками. Тож після заборон 1876 року настали вільніші часи. Цим скористалися ентузіасти національної театральної справи.

М.Кропивницький надіслав листа М.Старицькому та М.Лисенкові з проханням посприяти трупі Г.Ашкарєнка в гастролях у Києві. У результаті клопотань і переговорів, які оперативно провів М.Старицький, антрепренер російської трупи Іваненко запросив ашкарєнців для виступів у приміщенні театру Бергоньє. У січні 1882 року в Києві почалися вистави цього колективу за участю М.Кропивницького та М.Садовського. Поряд з російським репертуаром трупа Г.Ашкарєнка запропонувала публіці й українські спектаклі. 10 січня 1882 року в Києві тріумфально минула постановка «Назара Стодолі» за Т.Шевченком. Роль Хоми Кичатого майстерно зіграв М.Кропивницький, а в ролі Назара виступив М.Садовський. Тому саме цю виставу часом вважають початковим етапом у творенні театру корифеїв. Хоча датою народження цього мистецького феномену доцільніше вважати жовтень 1882 року. А тоді, у січні 1882 року, ашкарєнківці з великим піднесенням виставляли одну за одною п'єси «Москаль-чарівник» І.Котляревського, «Шельменко-денщик» та «Сватання на Гончарівці» Г.Квітки-Основ'яненка, «За Немань іду» В.Александрова, «Гаркуша» О.Стороженка, «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка» М.Старицького,

Протягом весни-літа 1882 року М.Кропивницький провів підготовчу роботу й зібрав власне українську професійну театральну трупу. До неї було запрошено М.Заньковецьку та ряд інших чудових артистів. У повітовому містечку Єлисаветграді (тепер Кіровоград) на Херсонщині 27 жовтня 1882 року відбулась перша вистава новоствореного сценічного колективу – драма «Наталка Полтавка» І.Котляревського. Так народився театр корифеїв. І колискою йому стала херсонська земля. Тож справжньою

датою появи українського професійного театру, наголошуємо, слід вважати саме 27 жовтня 1882 року.

Зазначимо, що на Херсонщині М.Кропивницький гастролював досить часто у 1870-1890-х роках. Зрештою, саме в Херсоні він розпочав свою режисерську діяльність, поставивши безсмертну «Наталку Полтавку» І.Котляревського [4, с.81].

Тяжко переживав М.Кропивницький ті цькування та переслідування, яким було піддано українську мову, літературу, театр. Коли в 1883 році на ціле десятиліття театрові корифеїв заборонили виступи на теренах Київського генерал-губернаторства (а це Київщина, Полтавщина, Чернігівщина, Поділля, Волинь), звинувачуючи його в поширенні сепаратизму, то колектив знаходив розраду у гастролях по Бесарабії, Херсонській, Таврійській, Катеринославській, Воронезькій, Харківській губерніях та Донській і Кубанській областях, де переважну кількість населення становили українці, а відтак сприймали з неабияким піднесенням кожен появу визначних митців.

У вересні 1883 року трупа М.Кропивницького та М.Старицького грала в Миколаєві. В новому театрі Монте по Адміральській вулиці глядач мав змогу подивитися 14 вистав. Це були «Наталка Полтавка» І.Котляревського, «Сватання на Гончарівці» та «Шельменко-денщик» Г.Квітки-Основ'яненка, «Назар Стодоля» Т.Шевченка, «Дай серцю волю, заведе в неволю», «Невольник», «Доки сонце зійде, роса очі виїсть», «По ревізії» та «Глитай, або ж Павук» М.Кропивницького, «Чорноморці» та «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка» М.Старицького й ін. З великим захопленням відгукнувся на ці неповторні дієства «Николаевский листок объявлений» від 13 вересня 1883 року: «Театр був повний. Пани Кропивницький, Барілотті, Садовський виконали свої ролі блискуче» [17, с.31].

Весняний сезон 1884 року трупа М.Кропивницького та М.Старицького грала в Придонні. Митцям аплодували Новочеркаськ, Ростов, Таганрог. Від Різдва до посту 1885 року трупа, очолена М.Кропивницьким та М.Старицьким, з великим успіхом виступала в Одесі, але завершення цього зимового сезону принесло розрив між керівниками колективу. Єдине мистецьке утворення розпалося на два автономних. До трупи М.Старицького перейшла молодь, а з М.Кропивницьким залишились провідні акторські сили в особі М.Заньковецької, М.Садовського, П.Саксаганського. Тож зимовий сезон 1886 року трупа М.Кропивницького знову відпрацювала в Одесі, але вже в зміненому складі. Цього ж року відбулися успішні гастролі корифеїв у Миколаєві, про що повідомляли тогочасні газети «Николаевский листок объявлений», «Южанин», «Николаевская газета». Одностайно підкреслювалось високомайстерне виконання ролей знаменитими акторами [17, с.32].

Південь України нерозривно ввійшов як у гастрольне життя корифеїв театру, так і в їхню творчість. Ряд п'єс М.Кропивницького написано на матеріалі з життя та побуту мешканців даного регіону, зокрема «Дай серцю волю, заведе в неволю» (1863), «Глитай, або ж Павук» (1881), «По ревізії» (1882). До двох перших з названих творів додано авторську заувагу, що дія відбувається на Херсонщині.

У своїх п'єсах М.Кропивницький, як і його побратим по сцені та письменству І.Карпенко-Карий, відгукувався на нові явища в суспільному житті, зокрема створення

землеробських артилей. Так М.Левитський – представник народництва організував у Херсонській губернії ряд землеробських, ремісничих, споживчих спілок. Ці новації знайшли відгук і в творчості І.Карпенка-Карого («Понад Дніпром», драматичні картини в 5 одмінах), і в доробку М.Кропивницького («Конон Блисковиченко», малюнки сільського руху в 4 діях). Жанрове визначення п'єс зумовлене змінами в структурі драм. Конфлікт творів різноплановий (соціальний переплітається з моральним та побутовим). Головні герої драм – Мирон Серпокрил («Понад Дніпром») і Конон Блискавиченко («Конон Блискавиченко») – організатори артилей, представники народу. Виведено також у п'єсах якісно нові образи жінок як соратниць чоловіків – Марії («Понад Дніпром»), Тетяни («Конон Блискавиченко»).

Слід сказати, що в багатьох драмах вітчизняних авторів ХІХ-початку ХХ століття виведено образи інтелігентів-народолюбців – “Не судилось” М.Старицького, “Світова річ” Олени Пчілки, “Нахмарило” і “На громадській роботі” (“Арсен Яворенко”) Б.Грінченка, “Понад Дніпром” І.Карпенка-Карого, “Не зрозуміли” Д.Марковича, «Учитель» І.Франка... Прототипами таких героїв нерідко були діячі, пов'язані з південноукраїнським краєм (М.Левитський, О.Русов та ін.). Подібні персонажі характерні і для доробку М.Кропивницького (“Доки сонце зійде, роса очі виїсть” та ін.).

У 1897 році в Миколаєві було видано оперу його давнього друга М.Аркаса «Катерина». І вже в 1899 році трупа М.Кропивницького виставила цей твір на кону й тим самим дала йому путівку в широке сценічне життя.

Помер М.Кропивницький під час гастролей 21 квітня 1910 року, повертаючись з Одеси до Харкова – побіля станції Підгородня Херсонської губернії (поблизу сучасного Первомайська на Миколаївщині). Похований у столиці Слобожанщини.

Іван Карпенко-Карий (І.Тобілевич)

Іван Карпенко-Карий (І.Тобілевич) народився 29 вересня 1845 р. в селі Арсенівці поблизу Єлисаветграда Херсонської губернії (тепер с.Веселівка Новомиргородського району на Кіровоградщині). Працював у Бобринці, брав активну участь у драматичному гуртку, виконував різні ролі у п'єсах І.Котляревського, Г.Квітки-Основ'яненка, Я.Кухаренка, М.Гоголя, О.Островського. У квітні 1868 р. секретаря Єлисаветградської повітової поліції І.Тобілевича було переведено до м.Херсона. Письменник підтримував тісні зв'язки з місцевою інтелігенцією – вчителем-істориком Гордовим, колишнім кирило-мефодієвцем і приятелем Т.Шевченка Д.Пильчиковим.

У цей період Іван Тобілевич забирає до Херсона свого брата Миколу і віддає його на навчання до Першої Херсонської гімназії (тепер – загальноосвітня школа № 20). М.Тобілевич виступав у аматорських виставах та співав у хорі (пізніше виступатиме під іменем М.Садовського). У жовтні 1869 р. І.Карпенко-Карий залишає Херсон, але ще не раз гастролюватиме в губернському центрі у складі театральної трупи. Зокрема в 1896 році він тут виступав у трупі Панаса Саксаганського, блискуче виконував ролі Назара й Хоми в постановці Шевченкової драми «Назар Стодоля» [5, с.165].

Дебютував письменник у якості драматурга у Південній Україні. У 1886 р. в Херсоні у друкарні М.Аспера вийшов «Збірник драматичних творів» І.Тобілевича, у якому

були опубліковані п'єси «Бондарівна», «Хто винен?», «Розумний і дурень». Того ж 1886 року в місцевому альманасі «Степ» уміщено згадану історичну драму «Бондарівна». А в 1887 році окремою книжкою в Херсоні уперше з'явилась психологічна драма Івана Карпенка-Карого «Наймичка». Усі ці видання знаходили свого читача, але надто повільно. Нечастими були схвальні відгуки з боку критики. Тож автор бідкався в листі до І.Франка від 1 березня 1888 року, що «надруковано 1200 примірн[иків] «Збірника» (3 п'єси) і особо (четверта) 2400 пр[имірників] «Наймички», а розійшлося за три роки так мало, що сором казати. Та й те, що розійшлося, куповано здебільшого не в книгарнях, а в театральній касі замість лібрето.

Деж мої читачі?

Нема» [9, с. 214].

І далі письменник зазначив щодо відгуків на публікації: «А чи була ж в літературному стані справжня критика на мої твори? Ні! Та й кому охота тратить працю на критику того, кого ніхто не читає?» [9, с.214].

Найпопулярнішою серед творів згаданого херсонського «Збірника» стала психологічна драма «Хто винен?», що в пізнішій редакції отримала назву «Безталанна» (інші варіанти найменувань: «Безталання», «Чарівниця»). За словами автора, в її основу покладено життєві факти. Використовуючи традиційну тему кохання, драматург глибоко психологічно вмотивовує вчинки персонажів (Гната, Варки, Софії), колізія твору зумовлена сильними характерами. Випадкове непорозуміння, що виникло між закоханими (Варкою та Гнатом) призвело до непередбачених ситуацій. Гнат, засумнівавшись у вірності коханої, вирішив пофліртувати з давно закоханою в нього Софією, а далі й одружився з нею. Зневажена Варка приймає фатальне для себе рішення: вийти заміж за нелюба. П'єса завершується трагічно: Гнат у нестямі вбиває Софію. Тяжко караючись за злочин, він проклинає Варку. Досить промовистим є заголовок п'єси «Безталанна», в якому відчувається зв'язок з структурою твору. Система персонажів у драмі традиційна, своєю життєвою енергією виділяються Гнат і Варка, але в умовах існуючого ладу вони не змогли реалізувати себе. Варіанти назв драми «Хто винен?», «Безталання», «Безталанна» вказують на глибоке розуміння автором соціальної дійсності.

Інша психологічна драма Івана Карпенка-Карого «Наймичка» вразила глибиною проникнення у внутрішній світ героїні з народу. За словами Панаса Мирного, в творі показано, як гине краса дівоча в нових умовах пореформеного села. Провідна сюжетна лінія п'єси (Харитина – Цокуль) переплітається з додатковою (Маруся – Панас – Пилип), яка сприяє поглибленню основного конфлікту. В центрі твору образ Харитини, її трагізм найчастіше розкривається в монологах та діалогах з Цоколем, Панасом.

«Харитина. Тяжко! Ненавидить мене моє життя, од малку до цього часу ненавидить, а я? Все-таки силкуюсь жити... Хочеться жити. Сонечко засвіте, пригріє своїм теплом увесь божий мир, і ти в тому теплі, як кузочка червона, весняна, грієшся, і жити хочеться!.. Милого побачу – серце заб'ється, і знов би жити хотілось; а милий з усміхом, з презирством гляне, вийме з грудей серце, напоїть тим поглядом, як отрутою, – і мука їсть, точить, я тану, як сніг у хаті, як крига у весняній воді» [7, с. 259].

У ході розвитку колізії трагізм становища героїні поглиблюється. Очевидна типологічна схожість образів Харитини та Олени з п'єси «Глитай, або ж Павук» М.Кропивницького. Діалоги персонажів суттєво доповнюють їх характеристику.

«Харитина. Я все вам кину під ноги, не треба мені нічого вашого! Воно давить мене, – дихать не можу. Я була обшарпана, та за те у вічі сміливо дивилася усім, а ви дали мені одягу гарну, обморочили, одурили мене, знівечили мене, життя моє отруїли – спасибі за ласку! Нічого мені од вас тепер не треба.

Цокуль. Постій-бо! От біда! Був я в бувальцях, а такого ще не траплялось... Одна надія на Панаса... Це вона згарячу так балака, а як він посвата, то посоромиться признатися, а там обійдеться... Поколотяться, поколотяться, та й вгамуються! Ну, рахуба!» [7, с.251-252].

Доведена до відчаю, зневажена всіма, Харитина накладає на себе руки. Як слушно зауважують дослідники (Л.Мороз, Л.Дем'янівська), у творі відчутні античні мотиви. Цокуль, дізнавшись, що збезчещена ним наймичка є його донькою, привселюдно карається й кається.

Уперше «Наймичку» було представлено на кону трупою М.Кропивницького в Ростові-на-Дону – характерному для тих часів південноукраїнському місті. Роль Харитини тріумфально зіграла українська актриса М.Заньковецька. Відзначимо, що п'єса з великим успіхом ішла й на сценах театрів у столичних центрах імперії – Санкт-Петербурзі та Москві, а також у рідних краях – у Києві, Харкові, Херсоні та інших містах України.

У 1897-1903 рр. в Одесі з'явилося чотири томи з п'ятитомного видання «Драми і комедії» І.Карпенка-Карого, на появу якого відгукнулись І.Франко, А.Кримський (останній том побачив світ у Полтаві 1905 року).

Комедію «Хазяїн» (1900) І.Карпенко-Карий написав на херсонському матеріалі. Адже драматург був добре обізнаний з життям і побутом місцевих землевласників-мільйонерів, становищем селянства та найманих робітників. Одному з персонажів п'єси – Пузиреві автор надав рис херсонських мільйонерів – Харитоненка, Терещенка. Діалоги та монологи твору реалістично відображають засоби збагачення багатіїв:

«Пузир. Заробиш – матимеш!..Оце, бувши на земському собранії, я дізнався, що туди, під Херсон, кругом голод. Кормів нема. Мужики продають по півтора карбованці коняку; по сімдесят п'ять копійок вівцю. У нас же кормів сила, одного сіна триста скирт... Скупуйте всіх овець! Вигодно: на руб – два буде баришу!!!

Куртц. Овса – сімдесят п'ять копійок?! Еті – да. Бедний мушічок» [8, с.347].

Про перебування І.Карпенка-Карого в Херсоні, Одесі, Миколаєві, Ялті свідчить плідне листування. У листі до Б.Грінченка від 8 жовтня 1897 р. письменник зазначає: «Оце вже третій день, як осілися в Херсоні і чи добре тут буде, чи погано, а мусимо сидіти більше місяця, бо нема куди дітися» [9, с.237]. І затим додає: «Що воно буде в Херсоні, ще не знаємо. На бога надія» [9, с.237].

У листі до сина Назара з Одеси від 19 листопада 1897 року драматург розповідає про свій хворобливий стан, що заважає акторській праці: «Погода в Одесі перемінлива, то дощ, то мороз, а через те погано себе відчуваєш на здоров'ї: то там кольне, то там шпигне, то кашіль, то ревматичні болі. А нехай їм, тим хворобам, лихо!» [9, с.239]. Не менших страждань письменникові й акторові додавали сварки, суперечки в сценічному колективі: «В трупі йде, як завжди, глуха вражда, сичання, котрі здержуються трохи дисципліною, але часами прориваються і голосно викрикуються образи то тому, то другому. Розуму не набралися. Горе в світі з нерозумними, злими, повними ненависті людьми» [9, с.239].

У травні 1906 року І.Карпенко-Карий лікувався в Ялті, намагався протистояти підступній хворобі.

Помер І.Карпенко-Карий у Берліні 15 вересня 1907 року, але довічний притулок свій знайшов удома – на рідній Херсонщині, на цвинтарі с.Карлюжиного побіля хутора Надія (тепер Кіровоградщина).

Херсонський письменник М.Чернявський залишив спогади про І.Карпенка-Карого «Чорноземна сила» (1919). Цьому ж поетові належить вірш «Три брати» (1900), присвячений артистичній тріаді Іванові, Миколі та Панасові Тобілевичам.

У 1921 році Мистецьке товариство імені М.Старицького видало в Херсоні окремою книгою драму «Безталанна» І.Тобілевича, а 1922 року тут же вийшла комедія цього ж автора «Суєта».

Михайло Петрович Старицький

Михайло Петрович Старицький народився 14 грудня 1840 року с.Кліщинці на Полтавині в дворянській сім'ї, що походила з давнього козацько-старшинського роду (нині це село існує лише в спогадах, оскільки потрапило на дно рукотворного моря).

Ще восени 1859 року з ініціативи М.Старицького та М.Лисенка було організовано аматорський театр у Києві. Ця діяльність продовжувалась і в наступні десятиліття. У 1872 році був створений «Перший музично-драматичний гурток м.Києва» під керівництвом М.Старицького та М.Лисенка. Тоді ж двічі було виставлено оперету М.Лисенка «Чорноморці» на лібрето М.Старицького за Я.Кухаренком («Чорноморський побит на Кубані 1794 року»).

У 1883-1885 рр. М.Старицький очолював антрепризу. Задля театру корифеїв він продав усю свою земельну власність і сухарний завод. За виручені кошти було придбано костюми, декорації, реквізит, бібліотеку сценічної літератури. Таке подвижництво М.Старицького вражало сучасників.

Навесні 1898 року трапилася знаменна подія. М.Старицького було запрошено на посаду режисера до Сімферополя – в трупу Найдя (Руденка). Михайло Петрович погодився на цю пропозицію й зайнявся комплектуванням колективу, добором репертуару. Але нездоров'я завадило продовжувати улюблену справу, тож улітку того ж року контракт було розірвано й митець відійшов від театру.

У розвідці К.Шрама «Украинская деревня по произведениям гг.Старицкого и Кропивницкого (М.Л.Кропивницкий. «Збірник творів», кн.1; «Доки сонце зійде, роса очі виїсть»; М.П.Старицький. «Не судилось»)), уміщених в херсонському збірнику «Степ» (1886), приділена увага відомим творам митців-побратимів. У 1899 році в Одесі вийшла книга В.Катранова «О малорусской драме. Опыт краткой истории развития малорусской драматической литературы и общий разбор последних крупнейших и лучших ее образцов», в якій висвітлювалися здобутки корифеїв.

До одеського альманаху «З-над хмар і з долин» (1903), упорядкованого М.Вороним, увійшов жарт М.Старицького «Чарівний сон». Ряд матеріалів надіслав він і до херсонського альманаху «З потоку життя» (1905), який готували М.Чернявський та М.Коцюбинський. До цього видання увійшли вірші М.Старицького «Чертог сіяв... Вона на сцені грала», «Мов бачу тихую оселю...», «Весна».

Драматург і поет плідно листувався з діячами Південної України, зокрема з редактором «Одесского вестника» П.О.Зеленим. Херсонський письменник М.Чернявський написав вірш-присвяту «Старицькому» з циклу «Люди й книги».

27 квітня 1904 року Михайла Старицького не стало. Але його справу було гідно продовжено, зокрема й причорноморськими артистичними силами.

У Херсоні в пореволюційні роки функціонувало Мистецьке товариство імені М.Старицького.

Микола Садовський (М.К.Тобілевич)

Микола Садовський (М.К.Тобілевич) народився 13 грудня 1856 року в с.Костуватому Херсонської губернії (нині Братський район на Миколаївщині). З Херсоном добре зазнайомився за період гімназійного навчання (1868-1869). Театром захопився ще замолоду. Повернувшись з Турецької війни 1877-1878 рр. у званні прапорщика до Бендер у Житомирський 56-ий піхотний полк, брав участь у любительських виставах за п'єсами І.Котляревського. Ось як його характеризує побратим по аматорських постановках у Бесарабії В.Потапенко: «Молодий, красивий, до кісток українець і з чудовим голосом – підбаском. Коли він співав, то в багатьох блищали сльози на очах. У нього був такий приємний голос і так він характерно співав, такі робив красиві народні чисто музичні форшлагги, що й справді зачарував усіх» [19, с.59].

У книзі «Мої театральні згадки» Микола Садовський наводить чимало відомостей про початок своєї професійної роботи на сцені. Восени 1881 року він кинув військову службу і приєднався до трупи Г.Ашкаренка в Кременчуку. Якраз було отримано дозвіл міністра на постановку українських п'єс, тож М.Садовський брав участь у виставах за творами І.Котляревського («Наталка Полтавка») та інших авторів. Попрацювавши кілька років у трупах М.Кропивницького, М.Старицького, він очолив у 1888-1898 рр. власний театральний колектив. Затим у 1900-1903 рр. Микола Садовський належав до об'єднаної трупи корифеїв театру, виступи якої почалися з вистави «Глитай, або ж Павук» М.Кропивницького.

У 1906 році разом з М.Заньковецькою він організував у Києві стаціонарний український театр у Троїцькому народному домі (тепер це Київський театр оперети). Цей сценічний колектив, що проіснував до 1920 року, часто виїздив з гастролями й у Південну Україну.

Серед найважливіших театральних ролей М.Садовського – Богдан Хмельницький і Тарас Бульба (в однойменних постановках за п'єсами М.Старицького), Сава Чалий (в трагедії І.Карпенка-Карого).

Виступав митець і в якості письменника. Він є автором лібрето опери «Енеїда» М.Лисенка (за поемою І.Котляревського), інсценізації «Никандр Безщасний» (за Ф.Писемським).

1911 року за перебування трупи М.Садовського в Катеринославі було знято на плівку кінооператором Д.Сахненком фільми-вистави «Наймичка» за І.Карпенком-Карим (ролі зіграли Л.Ліницька, М.Садовський, І.Мар'яненко, С.Паньківський, М.Петлішенко, Л.Хуторна, П.Колесников) та «Наталка Полтавка» за І.Котляревським (брали участь у зйомках Ф.Левицький, М.Заньковецька, М.Садовський, І.Мар'яненко, С.Борисоглібська, С.Бутовський). Обидві стрічки були випущені наприкінці 1911 року катеринославською кіноконторою «Художество» І.Спектора [19, с.216].

У 1917 році Микола Садовський поставив у Херсоні оперу миколаївського композитора й письменника М.Аркаса «Катерина» (за поемою Т.Шевченка).

У 20-х роках майстер сцени знову прийшов у світ кіно. Микола Садовський талановито зіграв головну роль у фільмі «Вітер з порогів» («Останній лоцман»), який вийшов на екрани в 1929 році.

Помер митець 7 лютого 1933 року в Києві.

Панас Саксаганський (П.К.Тобілевич)

Панас Саксаганський (П.К.Тобілевич) народився 15 травня 1859 року в с. Кам'яно-Костуватому Херсонської губернії (нині Братський район на Миколаївщині). Після закінчення Одеської юнкерської школи хлопця було направлено на подальшу службу до Миколаєва. Тож 1880 року пароплавом «Аргонавт» він прибув до міста, яке змусило його задуматись над своєю кар'єрою: бути військовим, чи піти в актори. У 1880-1883 рр. Панас Саксаганський жив у Миколаєві по вулиці Інженерній, 2. У цей період він служив у 58-му Празькому піхотному полку і потай виступав у виставах трупи Чернишова [1, с.39; 17, с.30]. Так улітку 1882 року він брав участь у виставі «Сватання на вечорницях» і виконав у концерті дует «За Німань іду».

Як професійний актор Панас Саксаганський уперше виступив у Театрі Монте (нині – Миколаївський обласний російський драматичний театр імені В.Чкалова) у вересні 1883 року, остаточно розпрощавшись з військовою кар'єрою. Це була епізодична роль у виставі «За Німань іду» М.Старицького за В.Александровим. Потім кільканадцять разів гастролював у Миколаєві (востаннє – в 1925 році).

Панас Саксаганський відомий не лише як актор, а й як письменник-комедіограф (п'єси «Лицеміри», «Шантрапа»), мемуарист («По шляху життя»), театрознавець («Моя робота над роллю»).

Режисурою Панас Саксаганський займався з 1889 року. У 1890 році разом з І.Карпенком-Карим заснував Товариство акторів, яке й очолював.

У 1917 році в Херсоні увійшов до складу правління місцевого товариства «Українська хата», ставши заступником його голови – М.Чернявського. Приділяв важливу увагу національно-просвітницькій справі в Південній Україні.

Гастролював у Херсоні 1920 року.

Запам'ятався сучасникам блискучим виконанням ролей Возного («Наталка Полтавка» І.Котляревського), Стецька й Шельменка («Сватання на Гончарівці» та «Шельменко-денщик» Г.Квітки-Основ'яненка), Голохвостого з комедії «За двома зайцями» М.Старицького, Сави Чалого з однойменної трагедії І.Карпенка-Карого.

Помер 17 вересня 1940 року в Києві.

Марія Садовська-Барілотті (Тобілевич)

Марія Садовська-Барілотті (Тобілевич) народилася у квітні 1855 року в с.Костуватому Херсонської губернії (нині Братський район на Миколаївщині). Виступала на сценах багатьох південноукраїнських міст як драматична актриса та співачка, яку за неповторний голос називали «українським соловейком». Миколаївські красзнавці доводять, що саме в їхньому краї Марія Садовська-Барілотті (Тобілевич) вперше вийшла на кін [17, с.29].

Сценічну діяльність актриса розпочала в 1876 році, а з 1883 року поєднала свою долю з театром корифеїв. Грала Наталку («Наталка Полтавка» І.Котляревського), Одарку («Запорожець за Дунаєм» С.Гулака-Артемівського), Панночку («Утоплена» М.Лисенка), Варку і Софію («Безталанна» І.Карпенка-Карого), Харитину («Наймичка» І.Карпенка-Карого), Кулину («Чорноморці» М.Старицького), Олену («Глитай, або ж Павук» М.Кропивницького), Теклю («Доки сонце зійде, роса очі виїсть» М.Кропивницького), Оришку («Пошились у дурні» М.Кропивницького).

Померла Марія Садовська-Барілотті (Тобілевич) 27 березня 1891 року в Одесі під час вистави, а похована в Єлисаветграді.

Марія Костянтинівна Заньковецька

Марія Костянтинівна Заньковецька (Адасовська, в одруженні – Хлистова) народилась 3 серпня 1854 року в с.Заньки Ніжинського повіту на Чернігівщині в дворянській родині. Захопившись аматорським театром, зрештою, пішла на професійну сцену.

Часто гастролювала знаменита актриса в Одесі, Херсоні, Миколаєві та інших південноукраїнських містах. Грала в п'єсах корифеїв українського театру М.Кропивницького – Одарка і Маруся («Дай серцю волю, заведе в неволю»), Оксана («Доки сонце зійде, роса очі виїсть»), Олена («Глитай, або ж Павук»), Зінька («Дві сім'ї»), Пріська та Риндичка («По ревізії»), Хотина («Дури світка»), Домаха («Зайдиголова»), Настя («Глум і помста»), Ольга та панна («Супротивні течії»), Ярина («Невольник»), М.Старицького – Маруся («Маруся Богуславка»), Єлена («Богдан Хмельницький»), Маруся Шурай («Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці»), Катря («Не судилось»), Горпина («Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка»), Проня («За двома зайцями»), Лучицька («Талан»), Домаха («Кривда й правда»), Аза («Циганка Аза»), Ликера («Зимовий вечір»), Цвіркунка («Чорноморці»), І.Карпенка-Карого – Харитина («Наймичка»), Софія («Безталанна»), Тетяна («Бондарівна»), Явдоха («Понад Дніпром»), Зося («Сава Чалий»), Наталя і Тетяна («Суєта»), Маруся («Житейське море»), Настя («Чумаки»), Марина («Батькова казка»), графиня («Паливода»), Галя («Судженого конем не об'їдеш»), Мар'яна («Розумний і дурень»), Ялина («Лиха іскра поле спалить і сама щезне»).

Саме з Марії Заньковецької списано постаті головних героїнь з драм «Талан» М.Старицького та «Чайка» А.Чехова.

Померла зірка театру корифеїв 4 жовтня 1934 року в Києві.

Софія Віталіївна Тобілевич

Дружина І.Карпенка-Карого Софія Віталіївна Тобілевич народилася 10 жовтня 1860 року. Як актриса театру корифеїв неодноразово виступала на одеській, миколаївській, херсонській сцені, була також письменницею, фольклористом, перекладачем драматичних творів європейських авторів. У її мемуарах «Корифеї українського театру» (1947), «Мої стежки і зустрічі» (1957), біографічному виданні «Життя Івана Тобілевича» чимало сторінок пов'язано з Південною Україною. Справжньою фольклорною скарбничкою стали «Українські народні пісні в записах Софії Тобілевич».

Неодноразово Софія Віталіївна виступала як співавтор драматичних переробок, до яких доводилось вдаватись І.Карпенку-Карому.

Померла С.Тобілевич 7 жовтня 1953 року.

Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська

Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська (Ковтуненко) походить з давнього дворянського роду. Світ вона побачила 20 лютого 1855 року на Чернігівщині (м.Срібне).

На любительську сцену Ганна Ковтуненко (за першим чоловіком Затиркевич, за другим – Карпинська) вийшла в 1882 році. Особливу роль у її долі відіграв аматорський виступ у виставі «Сватання на Гончарівці» Г.Квітки-Основ'яненка у Ромнах 9 грудня 1882 року. Ганна Петрівна зрозуміла, що театр – це її покликання. І незабаром – завдяки

листуванню з М.Кропивницьким та його підтримці – актриса ступила на професійну сцену.

В театрі корифеїв Ганна Затиркевич-Карпинська дебютувала під прізвищем Прилуцької 20 травня 1883 року (роль Горпини в п'єсі «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка» М.Старицького). У трупі М.Кропивницького актриса виступала протягом 1883-1892 рр., зати працювала в трупі М.Садовського (1892-1897), об'їздивши з гастрольми багато міст і містечок українського Півдня.

Пов'язавши свою долю й з іншими сценічними колективами, Г.Затиркевич-Карпинська неодноразово поверталась на певний термін до театру корифеїв. Завершила свою артистичну діяльність вона в 1921 році, зігравши на той час понад 130 ролей [12, с.163]. Особливо прославилась актриса своїм комедійним хистом: Риндичка («По ревізії» М.Кропивницького), Секлета («За двома зайцями» М.Старицького), Пошльопкіна («Ревізор» М.Гоголя) та ін. Разом з тим блискуче створювала різнохарактерні образи в класичних драмах: у М.Кропивницького – Текля («Доки сонце зійде, роса очі виїсть»), Ганна («Дві сім'ї»), Гапка («Зайдиголова»); у М.Старицького – Хівря («Сорочинський ярмарок» за повістю М.Гоголя), в І.Карпенка-Карого – Мелашка («Наймичка»), Ганна («Безталанна»), Пріська («Бурлака»), у Панаса Мирного – Лимериха («Лимерівна») та ін.

Померла актриса 12 вересня 1921 року в Ромнах на Сумщині.

В'ячеслав Панасович Потапенко

В'ячеслав Панасович Потапенко, відомий під псевдонімами Чорномор, В.Безбрежний, народився 1 січня 1863 року в поміщицькій родині у селі Веселий Кут на Херсонщині. Закінчив Петербурзьку юнкерську школу, відбував військову службу в Бендерах у Житомирському 56-му піхотному полку. Згодом учителював у м.Ананьєві Херсонської губернії, де в повітовій школі працював брат М.Кропивницького Володимир. Ще в Бендерах В.Потапенко грав у аматорських виставах разом з М.Садовським, М.Хлистовою-Адасовською (Заньковецькою), Ю.Касиненком. Коли ж трупа М.Кропивницького та М.Старицького підкорила Одесу, вчитель з Ананьєва віддав перевагу професійній сцені. Адже, як згадував В.Потапенко, «тоді навіть із провінції почали приїздити люди, щоб побачити рідний театр. Сиділи тижнями в Одесі, платили перекупцям великі гроші, щоб купити квитки на спектаклі» [19, с.59]. А тому він «зрікся учителювання і рушив до Одеси, щоб стати артистом» [19, с.60].

Відтак з 1883 року В.Потапенко належав до трупи М.Кропивницького, згодом – з 1890 року – до київських театральних колективів, очолених М.Васильєвим-Святошенком, М.Старицьким. У своїх «Спогадах про український театр» він наводить чимало цікавих епізодів з гастрольного життя. Таким В.Потапенку запам'яталось перебування у складі трупи М.Старицького в Катеринодарі: «Ми грали в Літнім театрі, у саду Бадюлі (зараз там гарний сад і такий же Літній театр). Ми цікавились Кубанщиною, де, як ішли чутки, добре жилося по козачих станицях. Нам це був новий край. Позаяк від Ростова, що на Дону, раніш не було залізниці, то потрапити до Катеринодара ніяк не можна було, хіба тільки кіньми, а як порозкисають дороги – то волами. Ми їхали потягом, і їхали начебто волами –

так ішов потяг. Ось ми в'їхали в землю наших братів, дітей преславних запорожців. Куди оком глянеш – степ, степ, широкий та вільний, як море. Станіці десь далеко пірнули та заховались у садках. Тут же з нами їхали наші українці з косами – на заробітки, на кубанські степи.

Катеринодар скидався більше на велике село. Всі будівлі вкриті соломою та очеретом. Тільки дім, де жив наказний отаман, - під залізним дахом. Одна головна вулиця – вимощена, а решта – ні. Болото таке, що й не проїхати. Одного разу, як ускочив фаєтон з наказним отаманом в коло баню, так волами витягали» [19, с.67].

А ось інший спогад з Причорномор'я: «1886 року трупа з Кропивницьким була в Одесі. Збори були повні. Публіка страшенно любила Заньковецьку, Кропивницького, Садовського, Затиркевичку, Саксаганського. По спектаклі – вже натовп студентів біля артистичного під'їзду і овації.

Не знаю, чи мене любили, чи ні, але я, як «танцюр», мусив танцювати за один раз не менш як разів 3-4.

Як приїздить було куди-небудь трупа, так після декількох спектаклів бачиш по городу – багато ходє в українських сорочках з стрічками та розмовляють по-українськи, а по головних вулицях скрізь величезні портрети артистів» [19, с.69].

У співавторстві з М.Старицьким В.Потапенко написав драму “За друга”, поставлену у грудні 1887 року. Він є автором збірок малої прози: “Над кручею” (1889), “На нові гнізда” (1899), “Чабан” (1927) та цілого ряду п'єс («Гришниця» та ін.). Сцена-монолог В'ячеслава Потапенка “Король Лір” була подана до херсонського альманаху «З потоку життя» (1905), але цензура не пропустила цей матеріал до друку [5, с.44].

З 1904 року і аж до смерті митець жив на Кубані, працював у театральних трупах Катеринодара, друкувався у місцевій періодиці (газети “Заря”, “Черноморское побережье”, “Утро”), виконував обов'язки видавця-редактора катеринодарської газети “Новая заря. Після закриття в 1910 році газети “Новая заря” В.Потапенко відходить від журналістики і протягом наступних шести років працює у катеринодарських театрах, пише драматичні твори. Наприкінці життя він був «незатребуваний як драматург і журналіст, тому працював дератизатором Краснодарської міської лікарні. Його, як і більшість талановитих митців, не оминули жорна тоталітарної машини» [18, с.43]. Існує дві версії загибелі письменника-патріота: 1) У вересні 1942 року він був схоплений гестапо і розстріляний Зондеркомандою СС-10-А; 2) засуджений постановою Трійки УНКВС по Азово-Чорноморському краю від 8 серпня 1937 року до розстрілу і страчений 10 серпня того ж року.

Іван Олександрович Мар'яненко

Іван Олександрович Мар'яненко (Петлішенко) вважається останнім з театру корифеїв [20, с.15]. Народився він 9 червня 1878 року на хуторі Сочеванів біля с.Мар'янівки Витязівської волості Єлисаветградського повіту Херсонської губернії (нині – Бобринецький район на Кіровоградщині).

Батько Івана – Олександр Петлішенко – доводився зведеним братом Маркові Кропивницькому. Але жив разом зі своєю матір'ю. Лука Кропивницький зі своєю дружиною мали шлюбних дітей: Марка, Володимира та Галину. З волі батька, який не цурався незаконнонародженого Олександра й дбав про його майбутнє, хлопчина потрапив до Миколаївського реального училища на повний пансіон. І тільки несподівана смерть Луки Кропивницького обірвала його навчання й змусила повернутися на село в ролі байстрюка. Відтак саме в родині «безбатченка» Олександра Петлішенка та його обраниці-молдаванки Євдокії Горбулг і побачив світ Іван, хлопчик, що прославить свою Мар'янівку, ставши визначним актором і понісши у світі в своєму мистецькому псевдонімі назву цього села.

Турботу про Івана та його молодшого брата Марка взяв на себе їхній дядько М.Кропивницький, прилучивши до театральної справи.

Тож у 1895-1899 рр. Іван Мар'яненко (Петлішенко) виступає в Товаристві українських артистів під керівництвом М.Кропивницького, у 1899-1906 рр. у трупах під антрепризою О.Суслова та Ф.Волика, з 1906 року – в Театрі М.Садовського.

У 1915-1916 рр. діяло Товариство українських акторів під орудою І.О.Мар'яненка з участю М.К.Заньковецької та П.К.Саксаганського. Пізніше митець працював у Національному зразковому театрі (1917-1918), Державному драматичному театрі, згодом перейменованому на Перший театр Української Радянської Республіки імені Т.Г.Шевченка (1918-1923), Мистецькому об'єднанні «Березіль» (1923-1933), а найдовше – з 1934 по 1958 рік – на сцені Харківського академічного українського драматичного театру імені Т.Г.Шевченка.

У виставах за творами корифеїв українського театру він грав ролі найрізноманітніших героїв: у п'єсах М.Кропивницького – Семен («Дай серцю волю, заведе в неволю»), Борис Горнов («Доки сонце зійде, роса очі виїсть»), Андрій Когут («Глитай, або ж Павук»), Роман («Дві сім'ї»), Писар («По ревізії»), Василь («Зайдиголова»), Гарасим («Чмир»), Влас, Писар і Загрива («Олеся»), у М.Старицького – Софрон і Степан («Маруся Богуславка»), Богдан, Тиміш, Сулима, Кисіль та Богун («Богдан Хмельницький»), Потап, Гриць і Хома («Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці»), Михайло («Не судилось»), Квітка («Талан»), Антось («Оборона Буші»), Сашко («Крути, та не перекручуй»), Антін («Кривда й правда»), Василь, Денис та Другий сват («Циганка Аза»), Подорожній («Зимовий вечір»), Братковський («Остання ніч»), у І.Карпенка-Карого – Панас («Наймичка»), Опанас та Олекса («Бурлака»), Гнат («Безталанна»), Націєвський та Омелько («Мартин Боруля»), Пиво-Запольський («Гандзя»), Денис, Тарас і Староста («Бондарівна»), Мирон («Понад Дніпром»), Сава, Гнат Голий та Потоцький («Сава Чалий»), Михайло, Іван і Терешко («Суєта»), Хвиля («Житейське море»), Віталій («Чумаки»), Франц («Батькова казка»), Граф («Паливода XVIII століття»), Станіслав («Судженого конем не об'їдеш»), Данило («Розумний і дурень»), Феноген («Хазяїн»), Софрон («Прислужники»), Юліан і Платон («Лиха іскра поле спалить і сама щезне»).

Слід відзначити й численні екранні роботи І.Мар'яненка – ролі в стрічках «Наймичка», «Наталка Полтавка», «Труп № 1346», «Злива», «Фата моргана»,

«Коліївщина», «Прометей», «Любов на світанні». Ряд фільмів було знято на Одеській кіностудії.

Виступав митець і в якості письменника, мемуариста, театрознавця. Він є автором книг «Минуле українського театру» (1953), «Сцена, актори, ролі» (1964).

Помер І.Мар'яненко 4 листопада 1962 року в Харкові.

Марко Олександрович Петлішенко

Марко Олександрович Петлішенко, рідний брат І.Мар'яненка, народився 30 грудня 1880 року на хуторі Сочеванів біля с.Мар'янівки Витязівської волості Єлисаветградського повіту Херсонської губернії (нині – Бобринецький район на Кіровоградщині). При підтримці М.Кропивницького прийшов у театральний світ і досить яскраво заявив про себе в мистецтві.

У 1890-1900-х роках він працював у театральних трупах і товариствах, очолених Марком Кропивницьким, Панасом Саксаганським та Іваном Карпенком-Карим, а з 1910 по 1915 року виступав у театрі Миколи Садовського та Товаристві українських акторів під орудою І.О.Мар'яненка з участю М.К.Заньковецької та П.К.Саксаганського. Згодом М.Петлішенко грав на сценах Полтави та Харкова, знімався в українському кіно. У 1938 році був репресований.

Серед його кращих ролей у театрі — Бичок («Глитай, або ж Павук» М.Кропивницького), Гнат Голий («Сава Чалий» І.Карпенка-Карого) та ін.

Драматурги з когорти корифеїв українського театру Іван Карпенко-Карий (І.Гобілевич), Марко Кропивницький, Михайло Старицький, Панас Саксаганський, Микола Садовський, В'ячеслав Потапенко творчо продовжили традиції своїх попередників, збагачували п'єси новими темами, ситуаціями, образами. Їхня спадщина цінна для нас правдивим показом суперечностей доби кінця ХІХ- початку ХХ століття.

Доробок корифеїв українського театру широко репрезентований в південноукраїнському сценічному репертуарі. Це стосується й аматорських, і професійних колективів. Так ще наприкінці ХІХ століття в Херсоні з'явився любительський український театр Військового форштадту (режисер та антрепренер Ф.Грінберг; пізніше – І.Бородін), до репертуару якого входили «Сто тисяч» І.Карпенка-Карого та інші п'єси. З часом ця трупа стала на професійний шлях. На початку ХХ століття в Херсоні функціонував український театр на Забалці, де виставлялись водевілі та драми, зокрема й з ужинок корифеїв («Дай серцю волю, заведе в неволю» М.Кропивницького, «Безталанна» І.Карпенка-Карого). А в 1917 року з колишнього театру Військового форштадту сформувався Український національний театр, що розпочав свою діяльність у Народному домі (Міській аудиторії) Херсона під керівництвом режисера Ю.Шумського та антрепренера А.Ковальова. І першою виставою, до постановки якої взяли ці діячі, була

п'єса «Гріх і покаяння» І.Карпенка-Карого). Окрасою цього колективу стала Оксана Петрусенко (Бородавкіна), яка виконувала в сезоні 1919-1920 рр. ролі в драмах М.Старицького – Леся («Маруся Богуславка»), Галина («Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці»), Хотина («Сорочинський ярмарок»), Аза («Циганка Аза») та ін.

На афішах Херсонського обласного музично-драматичного театру, який нині носить ім'я М.Куліша, у різні роки можна було прочитати запитання на п'єси М.Старицького «Сорочинський ярмарок» (1945, 1978), «Не судилось» (1962), «Маруся Богуславка» (1941, 1945, 1965), «Циганка Аза» (1970), М.Кропивницького «Дай серцю волю, заведе в неволю» (1967), «Українські бувальщини» («По ревізії», 1990), І.Карпенка-Карого «Безталанна» (1945), «Наймичка» (1948, 1991), «Мартин Боруля» (1970, 1976), «Гріх і покаяння» (1973), «Сто тисяч» (1984), «Засватана – невінчана» (музика І.Поклада, лібрето В.Бегми, М.Ткача за драмою «Лиха іскра поле спалить і сама щезне», 1994). Чимало з названих вистав пропонувалися в гастрольних поїздках цього колективу до Миколаєва й Одеси, Кіровограда й Первомайська, Євпаторії та Севастополя, Сіська і Краснодар, Таганрога й Ставрополя, Новочеркаська й Маріуполя, Ростова-на-Дону й Армавіра...

Народний театр при Будинку культури Комбайнового заводу в Херсоні (керівник І.Мильний) виставляв п'єси «Пошились у дурні» (1958) та «Глитай, або ж Павук» (1959) М.Кропивницького, «Сто тисяч» (1970) І.Карпенка-Карого. А п'єсу «По ревізії» М.Кропивницького неодноразово з успіхом репрезентував у 1980-х роках очолений режисером Ігорем Риковим Театр «Пошук» при тому ж таки Будинку культури Комбайнового заводу в Херсоні.

У наші дні драма І.Карпенка-Карого «Наймичка» виставляється на сцені села Брилівка Цюрупинського району Херсонської області.

У ряді міст і сіл Південної України засновано музеї, в яких репрезентовано діяльність корифеїв українського театру. Це зокрема Державний музей-заповідник І.Карпенка-Карого на хуторі Надія (заснований 1956 року), Кіровоградський літературно-меморіальний музей М.Кропивницького (заснований 1982 року), Кіровоградський літературно-меморіальний музей І.Карпенка-Карого (заснований 1995 року), Меморіальний музей М.Садовського в Кам'яно-Костуватому на Миколаївщині, Літературний відділ Херсонського обласного краєзнавчого музею та ін.

Протягом останніх десятиріч ХХ – початку ХХІ століть багато південноукраїнських краєзнавців, літературознавців, істориків публікували матеріали, де йдеться й про корифеїв української сцени. Це зокрема праці «Театр корифеїв на Миколаївщині» (1993) Л.Старовойт, «Херсон театральний» М.Ковальчука (1996), «Сторінки літературної Херсонщини» у 2 випусках П.Параскевича (1999, 2001), «Марко Кропивницький в Криму» (2002) М.Киричка та П.Киричка, «З історії словесності Південного Прибужжя» (2005) В.Бойченка, «Місія українського тестру в Криму» (2005) С.Кочерги, двохтомна «Літературна лоція Херсонщини (XVII – початок ХХІ ст.)» (2009) М.Каляки та ін. [1; 5; 6; 10; 11; 13; 16-18].

Література

1. Бойченко В. З історії словесності Південного Прибужжя: Навчальний посібник. - Миколаїв, 2005.- 72 с.

2. Дурилін С.М. Марія Заньковецька: 1860-1934: Життя і творчість.- К.: Мистецтво, 1955.- 518 с.
3. Єфремов С. Іван Тобілевич // Єфремов С. Літературно-критичні статті.- К.: Дніпро,1993.- С.172-185.
4. Історія міст і сіл УРСР: У 26 т.: Херсонська область.- К.,1972.- 687 с.
5. Каляка М. Літературна лоція Херсонщини (XVII – початок XXI ст.): У 2 томах.- К.: Просвіта, 2009.- Т.1.- 260 с.
6. Каляка М. Літературна лоція Херсонщини (XVII – початок XXI ст.): У 2 томах.- К.: Просвіта, 2009.- Т.2.- 260 с.
7. Карпенко-Карий І. К. Твори: У 3 томах.- К.: Державне видавництво художньої літератури, 1960.- Т.1.- 499 с.
8. Карпенко-Карий І. К. Твори: У 3 томах.- К.: Державне видавництво художньої літератури, 1960.- Т.2.- 403 с.
9. Карпенко-Карий І. К. Твори: У 3 томах.- К.: Державне видавництво художньої літератури, 1961.- Т.3.- 459 с.
10. Киричок Петро. Марко Кропивницький і театральне мистецтво Криму // Слово і час.- 1994.- № 7.- С.84-87.
11. Ковальчук Микола. Херсон театральний // Степ: Літературно-художній альманах творчих спілок Херсонщини.- Херсон, 1996.- № 6.- С.38-75.
12. Корифеї українського театру: Матеріали про діяльність театру корифеїв.- К.: Мистецтво, 1982.- 309 с.
13. Кочерга С. Місія українського театру в Криму // Література. Театр. Суспільство: Зб. наук. праць / За ред. О.Мішукова.- Херсон: Айлант, 2005.- С.317-322.
14. Кропивницький М. Твори: У 6 томах.- К.: Державне видавництво художньої літератури, 1959.- Т.3.- 360 с.
15. Кропивницький М. Твори: У 6 томах.- К.: Державне видавництво художньої літератури, 1959.- Т.6.- 671 с.
16. Література рідного краю: Методичний посібник / Авт. Г.В.Немченко, І.В.Немченко.- Херсон, 1994.- 100 с.
17. Література рідного краю: Посібник-хрестоматія (Письменники Миколаївщини) / За ред.О.Кухара-Онишка, Л.Старовойт, А.Ситченка.- Миколаїв, 1994.- 181 с.
18. Нікольченко М. В'ячеслав Потапенко – український письменник кубанської діаспори // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори): Літературно-науковий збірник. Випуск 2. — К.–Херсон: Просвіта, 2006.- С.40-52.
19. Потапенко В. Спогади про український театр // Спогади про Марка Кропивницького: Збірник.- К.: Мистецтво, 1990.-С.58-71.
20. Тернюк П.І. Іван Мар'яненко.- К.: Мистецтво, 1968.- 292 с.

Немченко Г.В. Театр корифеїв і Південна Україна. Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори) : літературно-науковий збірник. Вип. 6. Херсон - Київ : Просвіта, 2009. С. 72-95.